

УДК: 159.923 (575.2) (04)

**Саралаев Нур Керимкулович,**  
философия илимдеринин доктору, профессор  
КР УИАнын А. Алтмышбаев ат. Философия институту  
**Саралаев Нур Керимкулович,**  
докт. филос. наук, профессор  
Институт философии им. А. Алтмышбаева НАН КР  
**Saralaev Nur,**  
doctor of philosophy, professor  
Institute of philosophy named after A. Altmyshbaev of the NAS KR

**Бекбоев Аскарбек Абдыкадырович,**  
философия илимдеринин доктору профессор, жетектөөчү илимий кызматкер,  
КРнын УИАнын А. Алтмышбаев ат. Философия институту  
**Бекбоев Аскарбек Абдыкадырович,**  
докт. филос. наук, профессор,  
ведущий научный сотрудник.  
Институт философии им. А. Алтмышбаева НАН КР  
**Bekboev Askarbek,**  
doctor of philosophy professor, Institute of philosophy  
named after A. Altmyshbaev of the NAS KR

**Козубаев Өскөн Козубаевич,**  
философия илимдеринин доктору, профессор,  
бөлүм башчы.  
КР УИАнын А.А. Алтмышбаев атындагы Философия институту  
**Козубаев Өскөн Козубаевич,**  
доктор философских наук, профессор,  
Институт философии им. А.А.Алтмышбаева НАН КР  
**Kozubaev Oskon,**  
doctor of philosophy professor, head of department, Institute of philosophy named after  
A.A. Altmyshbaev of the NAS KR

**Карабукаев Кадыркул Шаршеевич,**  
доктор философских наук,  
ведущий научный сотрудник,  
Института философии им. А.А. Алтмышбаева НАН КР  
**Карабукаев Кадыркул Шаршеевич,**  
философия илимдеринин доктору,  
жетектөөчү илимий кызматкер,  
КР УИАнын А.А. Алтмышбаев атындагы Философия институту  
**Karabukaev Kadyrkul Sharshievich,**  
doctor of philosophical science, leading researcher, Institute of philosophy  
named after A.A. Altmyshbaeva of the NAS KR

### ФУТУРОЛОГ-ФИЛОСОФ

**Аннотация.** Бул макалада авторлор тарабынан академик О. А. Тогусаковдун илимий эмгектерине, өмүр жолуна кыскача сереп жасалган. Анын илимий изилдөөлөрү футурологиянын түшүнүктүк маңызын, методологиялык принциптерин, логикалык ырааттуулугун ар тараптуу илимий талдоого багытталган. Предметтик-объектилик мамилелердин контекстинде көрөгөчтүк феноменинин имманенттүү маңызын изилдеп, стандарттуу эмес ыкмалардын көп түрдүүлүгүнө өзгөчө көңүл бурулган. Ал өз изилдөөлөрүндө адамдардын прогностикалык аң-сезимин жана таанып-билүүсүн алардын турмуштук ишмердүүлүгүнүн реалдуу процесси аркылуу аныктоонун механизмин ачып берген. Алдын ала көрүүнүн жалпы методологиялык принциптери жана логикалык структурасы анын таанып билүү процессиндеги ролунун жана коомдук практиканы өзгөртүүдөгү маанисинин позициясынан каралып, эң негизгиси, адамдын келечекти көрө билүү жөндөмү анын негизги функциясы катары каралат.

**Негизги сөздөр:** Тогусаков О.А., илимий изилдөөлөр, футурология, алдын ала көрүү, методология, илим, философия.

### ФУТУРОЛОГ-ФИЛОСОФ

**Аннотация.** В данной статье авторами проведены краткий обзор научных трудов и жизненного пути академика О. А. Тогусакова. Отмечены, что его научные исследования направлены на комплексный научный анализ концептуальной сущности, методологических принципов и логической последовательности футурологии. В контексте субъект-объектных отношений исследуется имманентная сущность феномена предвидения человека, которое особое внимание уделяется разнообразию нестандартных методов. В своих исследованиях он раскрыл механизм определения прогностического сознания и познания людей через реальный процесс их жизнедеятельности. Общие методологические принципы и логическая структура предвидения рассматриваются с точки зрения его роли в познавательном процессе и значении в изменении социальной практики, а главное, в качестве его основной функции рассматривается способность человека видеть будущее.

**Ключевые слова:** Тогусаков О.А., научные исследования, футурология, предвидение, методология, наука, философия.

### FUTUROLOGIST-PHILOSOPHER

**Abstract.** In this article, the authors provide a brief overview of the scientific works and life path of Academician O. A. Togusakov. It is noted that his scientific research is aimed at a comprehensive scientific analysis of the conceptual essence, methodological principles and logical sequence of futurology. In the context of subject-object relations, the immanent essence of the phenomenon of human foresight is explored, with special attention paid to the variety of non-standard methods. In his research, he revealed the mechanism for determining the prognostic consciousness and cognition of people through the real process of their life. The general methodological principles and logical structure of foresight are considered from the point of view of its role in the cognitive process and significance in changing social practice, and most importantly, a person's ability to see the future is considered as its main function.

**Key words:** Togusakov O.A., scientific research, futurology, foresight, methodology, science, philosophy.

Аракет кылсаң берекет, саргара жортсоң кызара бөртөсүң дейт. Бул нары нарктуу, нары салмактуу сөз берметтеринин калети жок. Кашкайган чындык. Күн-түн түйшүк тартып, маңдай тер, таман акысы менен эрезеге жеткен бар. Андайлардын бири, алиги нарктуу СӨЗдүн өтөөсүнө чыгып, аны дагы бир жолу далилдеген биздин Осмон. Биз аны биздин Осмон, Осоке дейбиз, бул бир эсептен анын жөнөкөйлүгүнөн, жупуну адамкерчилигинен болсо керек...

**Маалымат: Тогусаков Осмон Асанкулович, философия илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, Илим боюнча Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сыйлыгынын, И.Ахунбаев атындагы Улуттук илимдер академиясынын жогорку сыйлыгынын ээси, “Манас” орденин жана “Даңк” медалынын кавалери, үч Эл аралык академиянын анык мүчөсү, анын ичинде Россия Федерациясынын Коомдук илимдер академиясынын академиги. Аны Эл аралык биографиялык Институт (АКШ) «Жылдын адамы» деп эки жолу шайлаган, КМШ мамлекеттеринин билим берүүсүнүн отличниги.**

Ооба, билинбеген түйшүгү түмөн, түн уйкуну алган адал эмгектин берекеси, кайтарымы болду. Мезгил-мейкиндиктен жеке өзүнүн, өзүнө гана тиешелүү ордун көшөөрүп жүрүп тапты. Убакыт менен жарышып кол эмес ой жетпей турган максатына жетти. Сый-урмат менен сыйлыктар ээрчише келди. Сейрек боло турган мындай өмүр тилкесин байсалдуу деп коёт.

Академик О.А.Тогусаков 1979-жылы ошол мезгилдеги илим куту - Кыргыз ССРинин Илимдер Академиясынын астанасын алгач аттап, Философия жана укук институтуна кенже илимий кызматкери болуп дайындалгандан тартып талыкпай изденип келди. Философиянын татаал лабиринттеринен адашып калбаш үчүн, “көбүк чачкан суу менен кошо, акылдын үрөнүн жоготуп албаш үчүн” караандай, көзмайын жеген эмгек керек экенин аңдап түшүндү. Оңой менен эс-акылдын, ойлом таанымынын бутасына илине бербеген, түшүнүүгө өтө оор олуттуу илимий тармакты аздектеп келди, анын табышмактуу табиятын жандырууга туубаса шык-жөндөмүн, көгөрүп көктөгөн аракетин жумшады. Бир ай, үч ай аздектеп жазганын бир күндө чийип жаратпай салган күндөрү болду. Иштей берди, ишегенден тажаган жок. Философия түйшүктүү, чымырканган эмгекти, былк этпеген эркти талап кылган татаал тармак экендигин туйду, сезді. Майтарылган жок, тескерисинче чыйралды. Бала кезинен намыскөй, бул саам да намыстанды. Алгачкы күндөрдөн эле илимий идирек пайда болду, улам барган сайын өзүнө болгон ишеничи арта берди. Осмон үмүт билигин жандырды, үмүт улам ирилешип Осмонду алга жетеледи. Ошол алгачкы күндөр күдөр үзбөгөн аруу тилек, бийик макасаттын, бүлбүлдөгөн үмүттүн бир, билинер-билинбес тутамы эле. Бара-бара тутам тутка болду. Аракет текке кеткен жок. Ийгилик имерилип, изгилик күүсүнө келди. Илимдин табылып-табылбай келген каалгасы улам кененирек ачыла берди.

Осмон Тогусаков 1953-жылдын кыштын кычыраган январь айында Ысык-Атанын Кызыл-Арык айылында көз жарып, ошол эле айылдагы орто мектепти ийгиликтүү аяктаган. Матрос болуп, аскердик милдетимди аткарсам деп, алтургай аскер комиссириатынан сурансамбы деп кыялданып жүргөндө анын тилеги көп узабай орундала калат деп үч уктаса анын түшүнө кирген эмес. Шыңга бойлуу керилген жигитти көптүн ичинен тандап алып, СССР Аскер-Деңизи флотунун Тынч океан флотилиясына суу алдында сүзүүчү кемеде аскердик кызматын өтөөгө жөнөтөт. Табиятынан чыгармачлыкка туташ жаш жигиттин жээги көрүнбөгөн чексиз Тынч океанда, анан калса суу алдында кызмат өтөгөнү Осмондун жадында өчпөс из калтырды. Аскердик кызматтын катаал сыноолору чыңалтты. Айлап, керек болсо жылдап жер бетин көрбөй суу астын бойлоп жүргөндө ой менен ынак болот. Орошон ойго ынак болду. Адам, турмуш, жашоонун билинген-билинбеген жактары тууралуу көп ойлонду. Кыялданчу.

Аскердик кызматтан кийин Кыргыз мамлекеттик университетинин география факультетинин студенти болгону да, ошол Тынч океандан алган таасири болгондур. География табият сырын өздөштүрүүгө өбөлгө болоорун аңсезимге ээ бербеген учкул интуициясы менен сезе билди. Жер шарты, кыртыш, айлана-чөйрө, фауна менен флора, климат көп кырдуу бир бүтүндүк экендигин, алардын ачкычы толук аңдала элек мыйзамдарда экендигин алдыртан сезди-туйду. Аңгыча диалектикалык материализм, тарыхый материализм деп аталган философиялык сабактар өтүлө баштады. Ошондон, айрыкча философияга болгон кызыгуусу артып, студенттик илим менен алпурушуп жүрдү. Табияттын, болумуштун бир бүтүндүгүнүн жалпылыгы, көп кырдуулугунун биримдиги философия менен түздөн-түз байланыштуу экендигине ынанды. Философияга болгон ышкысы ойгонду. Бийик илимий максат түптөлө баштады.

Университетти мыкты аяктады, камчы салдырган жок, шыктуу бүтүрүүчү катары адистик чыйырын Дене тарбия Институнун окутуучусу катары баштады. Студенттерге үйрөтүп өзү да философиянын ары татаал, ары терең сырларына сүңгүп кире берди. Ошол эле 1979-жылдын аягында Кыргыз ССР Илимдер Академиясынын Философия жана укук институтуна кенже илимий кызматкер катары кабыл алынды, философия илиминин ошол мезгилде оргуп турган кудугуна туш болду. Философия илимин түптөгөн, өнүктүргөн А.А.Алтмышбаев, Т.А.Абдылдаев, А.А.Салиев, А.И.Нарынбаев, А.А.Брудный, Т.Ж.Каракеев, М.К.Абдылдаев сыяктуу улуу-орто муундагы омоктуу окумуштуулар менен аралаш иштеп, алардан үлгү алды, алардын ишенимине ээ болду. Айрыкча ошол мезгилдеги Институттун директору, академик, кыраакы-кеменгер жетекчи А.А.Алтмышбаевдин көзүнө илинип, “өсө турган жигит экен” деген пикирди жаратты. Тагдыр, чексиз океан, жандүйнөсүн ээлеп алган ой-кыял, философияга болгон кызыгуу анын чордонуна жетелеп келгендей болду. Ошондон ушул күнгө илимдин таптак жолунда “ийне менен кудук казып” келет. Кудуктан тунук булак, тунук булактан акылдын үрөнүн издеп келет. Чарчадым деп чаалыккан жок. Тескерисинче улам барган сайын чыңалып-чыйралып, көшөрүп көп изденди.

Биз үчүн өзгөчө мааниге ээ, илимге, элге аттын кашкасындай белгилүү омоктуу окумуштуу, чыгаан инсандардын жемиштүү “уюгундай” болгон Философия жана укук институту бизди да тааныштырды, бириктирди. Жоон топ жаштар бир маалда келдик. Жаш илимпоздор кеңеши деген уюм түзүп, философиялык ойлордун тегерегинде нечен ирет “кызыл чеке” болуп талашып-тартыштык. Классикалык, постклассикалык, постклассикалык эмес деген түйүндүү философиялык парадигмалар ой-бойго карабай ала качып турар эле. Ойдун, болумуштун табияты, евроборбордук-чыгышборбордук деген бири-бири менен кайчылаш, бирин-бири танган көз караштар, абстракттуулук жана конкреттүүлүк, идеалдуулук, болочокту боолголоо (футурология) сыяктуу татаал теориялык көйгөйлөр көңүлүбүздүн чордонунда болуп, бизди көп ойлондурчу. Осмондун ойлом татаалдыктарынын жөнөкөй формаларын, жөнөкөй формалардан татаалдыктын издерин издөө манерасы, догма мүнөзүндөгү жоболордун калпыстыгын кылдат сезе билип, ой жүгүртүүнүн ийкемдүүлүгүн жакшы өздөштүргөнү, тереңдикке умтулганы тез эле кесиптештерине байкалды.

Осмон Асанкуловичтин илимий чыйыры белгилүү окумуштуу, адам акылынын кудурети оңой менен жетпеген диалектиканын ойкуп-кайкыган табиятын кылдат, терең түшүнгөн, кыргыз философия илиминин кыртышына жаңыча көзкарашты, табигый табият менен жасалма табияттын кыйма-чийме байланышын иликтеген илимий мектепти калыптандырган Кыргыз Илимдер Академиясынын корреспондент-мүчөсү, чет өлкөлөргө таанымал Табылды Абдылдаевич Абдылдаев тыгыз байланыштуу болду. Талапты катуу коё билген илимий жетекчи менен тырышчаак-эмгекчил шакирттин үзүрлүү тандеми түзүлдү. Осмондун кандай илимий багытта иштээри так-даанасы аныкталды.

Университеттен алган география боюнча адистиги, табият, коом жана ой жүгүртүүнүн айырмалуу биримдиги, учур менен болочоктун табышмактуу байланышы футурология тармагы боюнча иштөөгө өбөлгө болду. Футурология (социалдык прогноз, келечектин образын алдын-ала түзүү, боолголоо) менен бирге, аны менен тыгыз, өтмө-катар байланыштуу экология менен эпистемологиянын (билим жөнүндөгү окуунун) табиятын тереңирээк өздөштүрүү зарыл экендиги билинди. Онтология, гносеология, эпистемология, аксиология сыяктуу илимий-концептуалдык парадигмалардын ички табиятын ийне-жибине чейин кылдат өздөштүрүүгө белсене киришип, теориялык беделдин көтөрдү, көрөңгөлүү адис катары калыптанدى.

Илимпоздун “илимий тагдыры” көбүнесе анын өзүнө эле эмес, жетекчисине да байланыштуу жана кыраакы, теориялык кудурети күчтүү, илим жандүйнөсүн ээлеп алып, жашоо образын аныктап турган бийик-чыгаан инсандын шакирти болуу эңчиси - илимий бакыт. Муну илим менен алпурушкандар жакшы билишет. Осмондун илимий устаты профессор Табылды Абдылдаевич сейрек кездешүүчү феномен-философ, мыкты жетекчи эле. Осмон-футурологдун калыптанышында Табылды Абылдаевичтин эмгеги эбегейсиз.

О.Тогусаковдун алгачкы эле эмгектеринде футурология байыркы мезгилдеги коомдук-табигый кубулуштарды алдан ала аныктоого болгон кызыгуу (астрология, магия, мистика, утопия) менен байланыштуу экендиги, бара-бара келечектин долбоорун аныктоо эмпирикалык (тажрыйбанын) жана рационалдык (акыл-эске таянган ойлом, тааным кудуретинин) деңгээлине жараша болоору ойломдун жаңы жагдайлары менен тастыкталган. Футурологиянын философиялык мүнөзү, табияты кыйла тарыхый-логикалык материалдарынын, экстрополяция, тарыхый аналогия, компьютердик моделдөө илимий методдорунун негизинде дааналанып далилденген. Осмондун алгачкы, соңку эмгектеринде илимий гипотеза-божомолдоо, же долбоорлордун түпкү теги адам баласынын биологиялык табияты менен социалдык табиятынын үзүрлүү да, кайчылаш (карама-каршы) да байланышында экендиги, табият менен коомдун табышмактуу, кубулма өнөктөштүгү бакубат турмушту да, баш-аламандыкты да жаратып коёру футурологияга (экологияга, эпистемологияга) өзгөчө дымак-дүрмөт берери илимий аргументтердин негизинде таасын, ачык, жетик белгиленген. Ошентип, Осмондун, адистердин кызыгуусун жартакан онтологиялык тариздеги, эмгектери зирек ой жүгүртүү ыктуу-жөндүү абстракциялык жалпылоолор менен шөкөттөлгөн.

Дүйнөтүзүлүш (табият, коом, ойлом кудурети) ушунчалык тездик менен алай-дүлөй өзгөрүп-өнүгүп, айрым учурда билим-тажрыйбанын да айласын кетирип койгон күтүлбөгөн көйгөйлөр көбөйгөн доордо келечектин алдын алуу жашоо зарылдыгы экендигин Осмоке айттып да, жазып да келет, Осмон-онтолог-футуролог, Осмон-эколог, Осмон-эпистемолог. Осмондун биринчи эле монографиялык изилдөөсүндө “превидение” (алдыналуу) түшүнүгү, анын философиялык маңызы, логикалык эволюциясы жөндүү, далилдүү иштелип чыкты.

Кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү жактагандан кийин Осмон жөндөмдүү окумуштуу эле эмес, мыкты менеджер катары тез эле (1986-жылы) Философия жана укук институтунун жооптуу кызматына окумуштуу катчылыкка бекитилди. Илимде да, жашоодо да накта ак сөөк (аристократ) насаатчыбыз академик А.А.Алтмышбаевдин бул чечими кокусунан болгон жок. Осмон кыска мезгилде жөндөмдүү-келечектүү адис катары гана калыптанды, сезимтал адамгерчилиги менен кесиптештеринин арасында кадыр-барк күттү. Жалгыз дарактын далдаасындагы калың токойду айрыбай тааный билген, уюштургуч жөндөмү, маселени кабыргасынан коё билип, шар-туура чечкен чечкиндүүлүгү байкалды.

1985-1989-жылдары Институттун окумуштуу катчысы катары эртеден-кечке административдик жумуш менен алек болсо да, Осмон аны билинер-билинбес сыйкырдуу касиети менен өзүнө тартып турган бүйүр кызыткан илимий дымактын “азгырыгынан” чыккан жок. Табиятынан чыгармачыл инсан катары чыга да албайт болчу, тескерисинче, шымаланып

иштеди, ондогон илимий макалаларды, брошюра-китептерди жарыялады. Изилдөөлөрүнүн жыйынтыктарын илимий симпозиум-конференцияларды апробациялап, ошол мезгилдеги философия тармагынын “советтик мейкиндигине” көтөрүлө алды.

Көп узабай, 1989-жылы, Казакстан Илимдер академиясынын Философия жана саясат т-ануу институтунун докторантурасына кабыл алынаары менен, ошол эле Институттун директору, академик Абдымалик Нысанбаевдин жетекчилиги менен жемиштүү иштей баштады. Кайрадан жатакана, кайрадан күндүзү китепкана... түндөсү китеп тиктемей. Ачык-айрым, билимдүү кесипкөй катары боордош философтор менен тез эле ымалалашып, аралышып кетти. Алардын арасында да сый-урматка ээ болду.

1992-жылы Алма-Ата шаарында “Понятие предвидения и его методологическое значение для научного познания” (“Алдын ала көрө билүү түшүнүгү жана анын илимий таанымдагы методологиялык мааниси”) деген темада докторлук диссертациясын ийгиликтүү жактады. Андан соң дароо эле Осмон Асанкулович Кыргыз илимдер академиясынын Философия жана укук институтунун директорунун илимий иштер боюнча орун басары катары белгилүү окумуштуу академик Институттун директору А.Ч.Какеев менен бирге иштей баштайт. 1992-жылдын аягында академик А.Ч.Какеев мамлекеттик жогорку кызматка дайындалып, которулганына байланыштуу, Осмон Тогусаков татыктуу жетекчи катары Институттун директорлугуна дайындалат.

Ошондон тартып, дээрлик чейрек кылым 2017-жылга чейин Осмон Асанкулович Институтту жетектеп келди. Кыйын учур, татаал мезгилде жетектеди. Советтик система жоюлуп, бороондуу мезгил сымал удургуган учур башталды, кечээки көндүм турмуш тоталитардык түзүм катары четке кагылып, аванценага бүгүнкү күнгө чейин жерден боорун көтөрө албай келаткан демократия чыга келди. Оош-кыйыш, кырды-бычак кыйын мезгил, кооптуу учур, ойлонулуп-ойлонулбай колдонулган чарбалык ыкмалар, жаңыны түзө элек жатып, эскини таптакыр жерүү илимдин, илимий мекемелердин ансыз да оор-кейиштүү абалын ого бетер курчутту. Илим өгөйлөнүп, кайыр сурагандай араңжан каржыланып, илимий иштердин, мекемелердин, кызматкерлердин кадыры кеткен мезгил бүктөмү орноду. Ушундай катаал шартта Институтту жетектөө, жөн эле аны сактап калуу тагдыр чечер оор, олуттуу көйгөйгө айланды. Арзыбаган айлык менен ансыз да кыйналып турган адистерди кантип сактап калам, кантип, кандай айла менен Институтту иштетебиз деген купуя сыр Осмон үчүн күнүмдүк санаага айланды. Кызматкерлердин жол кирееси жок, ишке жөө келип, жөө кеткен учурлары болду. Осмон аларды колунан келишинче колдоп-жөлөп турду, сөз менен эрдесинтип, кесипкөй болууга, ар-намысты бекем тутууга үндөп келди. Капилеттен сөз таап, караңгыда жол таба билер Осмондун уюштургуч жөндөмү айрыкча ушул кыйын опурталдуу кырдаалда ачык көрүндү. Аракетинин берекети кайтып, Институт сакталып калды, беделин жоготкон жок. Осмонго ишенип, илим деп жашаган чыныгы кесипкөйлөр кетип калбады, тескерисинче ийгиликке шынаарлаш болду. Осмон Тогусаков жетектеген Философия жана укук институту жемиштүү натыйжаларга жетишип, Улуттук академиянын карамагындагы мыкты мекемелердин бири болуп эсептелди, китептер жана окуу китептери, тематикалык жыйнактар, материалдар басылып чыкты. Симпозиум, конференция, философиялык окуулар байма-бай жогорку деңгээлде уюштурулуп турду.

О.А.Тогусаков коомдук ишмер катары да үзүрлүү иш алып барды, бир топ мыйзамдарды, кодекстерди иштеп чыгууга салым кошту. Кыргызстандын негизги мыйзамы болгон 1993-жылы кабыл алынган, 2005-жылы аны кайрадан иштелип чыккан Конституцияны даярдоого катышты. 2021-жылы кайрадан иштелип чыккан Конституцияны иштеп чыгууга жана анын кабыл алынышына активдүү катышты.

Профессор О.А.Тогусаковдун эмгектери, монографиялык изилдөөлөрү оригиналдуулугу, концептуалдуулугу, илимий жаңылыгы, терең мазмуну менен айырмаланат. Ал өзүнүн

илимий изилдөөлөрүндө ойжүгүртүүнүн өзгөчө касиети болуп эсептелинген алдын ала аныктоо касиетин таасын, далилдүү иштеп чыгып, акыл-эстин ченеми болгон оргуган ойдун күлүктүгү стандарттуу эмес жыйынтыктарды алып келерин далилдеди. Стандарттык эмес жыйынтыктар – стандарттык эмес ойжүгүртүүнүн туундусу экендигин, алдын алууга жеткилең көңүл бурулбаса башаламандык жаралаарын, кубулуш-окуялардын келечегин көрө билүү алардын тереңинде катылган фундаменталдуу, зарыл-кокус мыйзамдар менен байланыштуу экендигин, огуна жанган мыйзамдуулук башаламандыкка алып келерин, башаламандык кайрадан мыйзам аркылуу тартиптешерин дааналап тастыктады. “Бифуркация”, “флуктуация”, “аттрактор” сыяктуу синерготүшүнүктөрдүн татаал табиятын иликтеди. Ойлогон ойду кыстаган турмуш жеңерин, кыстаган турмуш ойлогон ойдун үзүрү экендиги, мындай парадоксалдуу кырдаалдар таанымдын татаал табияты менен байланыштуу экендиги, абстракциялоо конкреттүүлүккө айланаарын, андан соң конкреттүүлүктөн абстракттуулук бөлүнүп чыгаары таанымдын табияты экендиги чечмеленди.

Профессор О.А.Тогусаковдун кыргыз элинин дүйнө таанымынын эволюциясын, тарыхый-логикалык концепттерди камтыган да кыйла эмгектери бар. Философема менен философиянын, мифологема менен илимдин тогошуусун, аңсезимдин архетиптик, мифтик, диний, философиялык формаларын, чыгыш жана батыш ойжүгүртүүлөрүнүн өзгөчөлүктөрү коомдук болмуш, “архитектура” менен байланыштуу экендигин, дарвинизм менен антидарвинизмдин диалектикасын, классикалык ойлом менен постклассикалык (постмодернисттик) ойломдун кыйышуусун иликтеди.

Академик О.А.Тогусаковдун 380ден ашык илимий эмгектери, анын ичинде 6 жеке жана 19 авторлор менен биргелешип даярдаган монография, жогорку окуу жайлар үчүн философия, саясат таануу боюнча 4 окуу китеби, 5 окуу-методикалык куралы, 2 брошюрасы жарык көргөн. Алар республиканын илимий чөйрөсүнө кеңири белгилүү. Түйүндүү эмгектери “Scopus”, “Web of Science” жана РИНЦке кирген, импак фактору жогору престиждүү журналдарда жарыяланган. О.А.Тогусаковдун илимий эмгектери биздин өлкөдө эле эмес, чет мамлекеттерде да белгилүү. Анын эмгектерине Россия, Польша, Япония, Казакстан, Өзбекстан ж.б. чет мамлекеттердин окумуштуулары жогору баа беришкен. Ал чет элдик 3 академиянын мүчөсү. Көптөгөн эл аралык, региондук жана республикалык илимий-теориялык конференциялардын, тегерек столдордун демилгечиси жана уюштуруучусу. Анкарада, Москвада, Алматыда, Ташкентте жана КМШнын башка шаарларында өткөн эл аралык философиялык конгресстерге жана симпозиумдарга резонанс жараткан илимий билдирүү-докладдар катышып келди. Айрым макалалары чет тилдеринде (англис, немис, жапон, түрк жана кытай тилдеринде) жарык көрдү.

О. А. Тогусаков өзүнүн илимий ишмердүүлүгүн республикабыздын жогорку окуу жайларында окутуучулук иш менен ийгиликтүү айкалыштырды жана Кыргыз Республикасынын илим жана жогорку билим берүү системасы үчүн жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоого активдүү катышып келди. Анын жетекчилиги менен 47 кандидат жана 11 илимдин докторлору даярдалды. Россия Федерациясынын Санкт-Петербург мамлекеттик экономикалык университети, Иркутск техникалык университети, Новосибирск федералдык техникалык университети, Германиянын Гамбург техникалык университети, Казакстандын көптөгөн университеттери ж.б. эл аралык университеттер менен тыгыз байланышта иш алып барат.

Осмон жары Айнагүл менен үч баланы тарбиялап, эрезеге жеткирди Алар азыр алты неберенин бакытка бөлөнгөн камкор чоң атасы жана чоң энеси.